

Rahvusvahelise Demokraatia ja Valimisabi Instituudi põhikirjaga ühinemise seaduse eelnõu seletuskiri

1. Sissejuhatus

1.1. Sisukokkuvõte

Rahvusvahelise Demokraatia ja Valimisabi Instituudi (International IDEA, edaspidi *IDEA*) asutasid rahvusvahelise valitsustevahelise organisatsioonina 14 asutajaliiget 27. veebruaril 1995 Stockholmis peetud konverentsil. IDEA registreeriti kooskõlas Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikirja artikliga 102 ja sellel on 2003. aastast ÜRO Peaassamblees vaateleja staatus. Praeguseks on IDEA-l 35 liiget ja 2 jälgija staatuses osalist¹. IDEA on valitsustevaheline organisatsioon, mille eesmärk on toetada demokraatiat kogu maailmas.

IDEA tööd reguleerivad põhikiri ja liemesriikide nõukogu (Council of Member States). Liikmesriikide nõukogu kohtumisi valmistab ette juhtkomitee, mis koosneb neljast riigist: eesistujast, kahest ase-eesistujast ja Rootsist kui peakorterriigist. Lisaks on juhtkomitees nõuandekogu esimees ja aseesimees. *Ex officio* kuulub juhtkomiteesse veel peasekretär. Nõuandekogu koosneb eri elualade ekspertidest ja ta lööb kaasa IDEA strateegilises planeerimises. IDEA juures tegutseb ka sekretariaat, kes abistab peasekretäri igapäevatoimetustes.

Eesti väljendas IDEA-ga ühinemise soovi 2021. aasta juunis. 1. detsembril 2021 kiitis nõukogu Eesti ühinemise heaks. Sellest ajast peale on Eesti osalenud nõukogu istungitel kas füüsiliselt või virtuaalselt. Samuti on Eesti osalenud mitmesugustel IDEA üritustel, enamjaolt e-demokraatia konverentsidel, kus on üles astunud ka Välisministeeriumi eksperdid. IDEA peasekretär on käinud Eestis kaks korda, esimene kord visiidil pärast seda, kui Eesti ühinemine heaks kiideti, ja viimati 2023. aasta sügisel avatud valitsemise partnerluse tippkohtumisel. Selleks et Eesti liikmesus ametlikult jõustuks, on jäänud astuda veel viimane formaalne samm – ratifitseerida põhikiri Riigikogus.

1.2. Eelnõu ettevalmistaja

Eelnõu ja seletuskirja on koostanud Välisministeeriumi juriidilise osakonna peadirektor Kristi Land (e-post kristi.land@mfa.ee, tel 637 7402) ning rahvusvaheliste organisatsioonide ja inimõiguste osakonna inimõiguste büroo lauaulem Maarja Kask (e-post maarja.kask@mfa.ee, tel 637 7143). Seletuskirja on keeleliselt toimetanud Tiina Alekõrs (tiina@luisa.ee). Kokkuleppe on inglise keelest eesti keelde tõlkinud vandetõlk Marika Borovikova (tel 626 4284, rotermanni@luisa.ee).

1.3. Märkused

Selleks et eelnõu seadusena vastu võtta, on vaja Riigikogu poolthääle enamust.

¹ Austraalia, Barbados, Belgia, Benin, Botswana, Brasiilia, Cabo Verde, Costa Rica, Dominikaani Vabariik, Eesti, Filipiinid, Ghana, Hispaania, Holland, India, Indoneesia, Kanada, Luksemburg, Lõuna-Aafrika Vabariik, Mauritius, Mehhiko, Mongoolia, Namiibia, Norra, Panama, Peruu, Portugal, Prantsusmaa, Rootsi, Saksamaa, Soome, Šveits, Tšiili, Tuneesia, Uruguai. Jälgija staatuses on Ameerika Ühendriigid ja Jaapan. IDEA nõukogu on Eesti ühinemise heaks kiitnud ja Eesti juba osaleb IDEA töös, kuid põhikiri on veel ratifitseerimata.

Eelnõu ei ole seotud ühegi teise menetluses oleva seaduseelnõuga.

Eelnõu ei ole seotud Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammiga.

IDEA põhikiri tuleb Riigikogus ratifitseerida põhiseaduse § 121 punkti 3 alusel, kuna ühinetakse rahvusvahelise organisatsiooniga.

2. Seaduse eesmärk

Seaduse eesmärk on ühineda IDEA põhikirjaga, et Eesti saaks ametlikult IDEA osaliseks.

3. Eelnõu sisu ja võrdlev analüüs

Seaduse eelnõus sätestatakse IDEA põhikirjaga ühinemine.

Lepingu sisu on järgmine:

Artikli 1 kohaselt loovad asutajaliikmed Rahvusvahelise Demokraatia ja Valimisabi Instituudi (edaspidi *IDEA*) kui valitsustevahelise organisatsiooni, mille peakorter asub Stockholmis. Oma programmi toetamiseks võib IDEA vajaduse korral asutada esindusi muudes asukohtades. Sätestatakse, et IDEA on täieõiguslik juriidiline isik ning tal on vajalik õigusvõime täita oma ülesandeid ja saavutada oma eesmärgid.

Artiklis 2 sätestatakse IDEA eesmärgid ja tegevus. Peamine eesmärk on toetada ja edendada jätkusuutlikku demokraatiat ning parandada ja tugevdada demokraatlikke valimisprotsesse üle kogu maailma. Selleks et oma eesmärgid saavutada, võib IDEA teha eri tegevusi, näiteks arendada üleilmseid võrgustikke valimisprotsesside valdkonnas, anda nõu valimisprotsesside kohta, soodustada teadusuuringuid jms.

Artiklis 3 sätestatakse IDEA-le õigus luua koostöösuhteid ja strateegilisi partnerlusi teiste organisatsioonidega, sh pikaajaliseks koostööks.

Artiklis 4 sätestatakse IDEA liikmed, liikmeks saamise tingimused ja tegevussuunised juhuks, kui liige ei täida enam liikmeks olemise tingimusi.

Artiklis 5 määratletakse rahaliste vahendite hankimise allikad, julgustatakse liikmeid IDEA-t toetama ja kinnitatakse, et liikmed ei vastuta IDEA võlgade ega kohustuste eest.

Artiklis 6 sätestatakse, et IDEA koosneb nõukogust, nõuandekogust ja sekretariaadist.

Artiklis 7 sätestatakse nõukogu töö. Nõukogu koosneb iga liikme ühest esindajast ning koguneb kord aastas korralisel istungil ja lisaks erakorralisel istungil, kui selle on kokku kutsunud vähemalt üks viiendik liikmetest. Nõukogu valib esimehe ja kaks aseesimeest ning nimetab ametisse peasekretäri, nõuandekogu isikud ja audiitorid. Samuti sätestatakse nõukogu ülesanded. Nõukogu teeb otsused konsensuse alusel, konsensuse puudumisel võib esimees teha otsuse hääletamiseks. Igal liikmel on üks hääl.

Artiklis 8 sätestatakse nõuandekogu töö ja liikmete valimise alused. Nõuandekogu koosneb kuni 15 liikmest.

Artiklis 9 sätestatakse peasekretäri ja sekretariaadi töö. Peasekretär vastutab nõukogu ees ja tema peamine ülesanne on juhtida IDEA-t strateegiliselt.

Artiklis 10 sätestatakse IDEA staatus, eesõigused ja puutumatus kooskõlas ÜRO 13. veebruari 1946. aasta privileegide ja immunitetide konventsioonis sätestatuga.

Artiklis 11 sätestatakse finantsauditi tegemise kord.

Artiklis 12 sätestatakse, et kokkuleppe hoiulevõtja on IDEA peasekretär.

Artiklis 13 kirjeldatakse, millistel tingimustel võib IDEA tegevuse lõpetada ja mis saab sel juhul IDEA varast.

Artiklis 14 sätestatakse kokkuleppe muudatuse tingimused. Kokkulepet võib lepingu kohaselt muuta kokkuleppe kõikide osaliste kahekolmandikulise häälteenamusega ja muudatus jõustub 30 päeva pärast kuupäeva, mil kaks kolmandikku osalistest on teatanud hoiulevõtjale, et nad on muudatusega seoses täitnud riigi õigusaktides nõutavad vorminõuded. Seejärel on muudatus siduv kõikidele liikmetele.

Artiklis 15 sätestatakse kokkuleppest taganemise tingimused.

Artikli 16 kohaselt jõustus algne kokkulepe 28. veebruaril 1995. Põhikirja artikli 7 muudatus jõustus 17. juulil 2003.

Artiklis 17 määratletakse, et iga riik võib esitada peasekretärile taotluse kokkuleppega ühineda. Kui IDEA nõukogu kiidab taotluse heaks, jõustub kokkulepe selle riigi suhtes 30 päeva pärast ühinemiskirja hoiuleandmise kuupäeva.

IDEA nõukogu kiitis Eesti ühinemise heaks 1. detsembril 2021. Selleks et Eesti liikmesus ametlikult jõustuks, on jäänud astuda veel viimane formaalne samm – ratifitseerida põhikiri Riigikogus.

4. Eelnõu terminoloogia

Eelnõus ei kasutata uusi termineid.

5. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Eelnõu ei ole seotud Euroopa Liidu õigusega.

6. Seaduse mõjud

Seadusel ei ole sotsiaalset, sh demograafilist mõju, samuti puudub sel oluline mõju riigi elu- ja looduskeskkonnale, riigiasutuste korraldusele ning regionaalarengule. Mõju majandusele, julgeolekule ning suhetele välisriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega on positiivne.

Eestile on välispoliitiliselt oluline olla üleilmselt tuntud kui edumeelne riik, kes toetab demokraatiat ja inimõigusi. IDEA-s osalemine on hea vahend selle kuvandi edendamiseks, kuna IDEA on rahvusvaheliselt üks tuntumaid ja hinnatumaid demokraatia eest seisjaid.

Samameelsus tugevate lääneriikidega suurendab ka Eesti julgeolekut, edendades suhteid ja kinnistades Eesti samameelse partnerina. Eesti on aktiivsest osalemisest juba kasu saanud – IDEA on tihti toonud Eestit näitena edukast demokraatiast, eriti digilahenduste kontekstis. Ekspertide osalemine IDEA üritustel on tekitanud Eesti digilahenduste vastu huvi, mis on ühtlasi majanduslikult kasulik.

7. Seaduse rakendamise seotud riigi ja kohaliku omavalitsuse tegevused, eeldatavad kulud ja tulud

Vastavalt Vabariigi Valituse seaduse järgsele pädevuse jaotusele kuulub valimiste valdkond Justiitsministeeriumi pädevusse. Seetõttu ei jää Eesti osalus Rahvusvahelise Demokraatia ja Valimisabi Instituudi nõukogus ainult Välisministeeriumi keskseks. Välisministeerium edastab Justiitsministeeriumile nõukogu istungite materjalid ja muu jookseva info. Samuti konsulteerib Välisministeerium nõukogu istungitel osaledes ja valimisküsimustes seisukohti andes eelnevalt Justiitsministeeriumiga.

IDEA-l puudub tavapärase liikmemaks, ent tungivalt soovituslik on anda nn tuumpanus (*core contribution*). Riikide tuumpanused moodustavad enamiku IDEA tuludest. Eesti on otsustanud toetada IDEA-t iga aasta tuumpanusena 70 000 euroga. Lisaks on võimalik panustada sihtotstarbeliselt konkreetsete projektide jaoks, kuid Eesti seda seni teinud ei ole. Väiksemad kulud on seotud nõukogu kohtumiste ja üritustel osalemisega (esindaja saatmine Stockholmi) kaks-kolm korda aastas. Kõik IDEA-s osalemise kulud on ette nähtud Välisministeeriumi eelarves.

8. Rakendusaktid

Eelnõu seadusena vastuvõtmisel ei tule kehtestada, muuta ega kehtetuks tunnistada riigisiseseid rakendusakte.

9. Seaduse jõustumine

Seadus jõustub üldises korras, kuna põhikirjaga ühinemise seaduse jõustumine ei vaja ettevalmistavaid tegevusi.

IDEA põhikiri jõustub Eesti suhtes 30 päeva pärast ühinemiskirja hoiuleandmise kuupäeva.

10. Eelnõu kooskõlastamine, huvirühmade kaasamine ja avalik konsultatsioon

Eelnõu esitati kooskõlastamiseks eelnõude infosüsteemi (EIS) kaudu [24-0291/01](https://eis.ee/24-0291/01).

Algatab Vabariigi Valitsus 13. jaanuaril 2025. a

Vabariigi Valitsuse nimel

(allkirjastatud digitaalselt)

Heili Tõnisson

Valitsuse nõunik